

Vardagens vapen

Statsheraldiker Henrik Klackenberg intervjuas av Magdalena Ribbing

HAN KUNDE KALLAS rikets utropare, statsheraldikern Henrik Klackenberg. Ensam i sitt ämbete beslutar han över Sveriges symboler, de tysta utropen för nationens myndigheter.

Heraldik är häroldens vetenskap. Härolderna var skolade män som hanterade ceremonierna vid medeltidens fester och hade insikt i vapensköldarnas bruk vid tornerspele. De var också utropare, tillkännagivare, överbringare av budskap.

Dagens heraldiker ropar inte så hörbart men styr över synliga symboler. Statsheraldikern säger att vi i dag är omgivna av mer heraldik än någonsin tidigare:

– I Stockholm pryds varje busskur med stadens vapen, varje bil med sin kylarsymbol, varje skylt med sin logotyp är en identifiering. Överallt signalerar företag, myndigheter, ämbetsverk av alla slag sin närvaro med tecken och symboler. Heraldiken handlar om att tolka dessa tecken. Lär man sig läsa symbolerna så lär man sig också mycket om dessa verksamheter.

Henrik Klackenberg ger några exempel: Stockholms vapen med S:t Erik, Saabs grip som är den gamla symbolen för Skåne, Statens musikhögskolas lyra krönt med en kunglig krona, idrottens många olika märken. De har en praktisk betydelse, fungerar som identifiering. Allt fler grupper håller sig med egna symboler. Men det är skillnad på privat och offentligt:

– Statliga verk och myndigheter bör samordna sina symboler, säger statsheraldikern. Någon form av statseblem bör ingå i logotypen, såsom det gör hos exempelvis Tullverket, Riksgälden och Fastighetsverket. Medborgarna måste kunna se att det är statliga myndigheter. Det finns alltför många exempel på motsatsen i den vildvuxna floran av myndighetslogotyper.

Som heraldiker ogillar han att statliga

Henrik Klackenberg inspekterar sköldebrevet för adliga ätten nr 59 Hand från 1508.

verk utan samråd lämnar sin symbol till någon designbyrå som hittar på vad som helst utan tydlig koppling till verksamheten. Myndigheterna bör ha antingen ett heraldiskt vapen eller en logotyp med ett stats- emblem, det vill säga en kunglig krona eller tre öppna kronor, ordnade två över en, säger Henrik Klackenberg bestämt:

– Den statliga heraldiken ska se till att symbolerna fungerar, är läsbara, går att tyda och framför allt att de för medborgarna tydligt signalerar statlig myndighet. Detta är en trovärdighetsfråga för staten som aktör.

Och kanske får han som han vill. Finansdepartementet har i sin utredning *Styra och ställa: förslag till en effektivare statsförvaltning* (2008) tagit till sig dessa synpunkter.

En rangkrona är särskiljande symbol för Ridarhusets medlemmar. Krönte vapensköldar är adelns privilegium. Borgerliga vapen som blir allt vanligare har hjälm och hjälmprydnad, medan adliga ätter även har en rangkrona: grevlig, friherrlig eller adlig.

Och de borgerliga vapensköldarna, får de se ut hur som helst? Henrik Klackenberg ler hult. Jo, det går bra att ha vad man vill, nästan, i sitt egenskapade vapen. Men nyskapade vapen bör ha minst två kriterier som skiljer dem från de redan befintliga. Många väljer att skapa sina egna vapen med symbolik från

sitt namn, sitt arbete eller sin hemort. Svenska Heraldiska Föreningen (heraldik.se) registrerar de nya vapnen och ser till att de blir korrekta. På hemsidan finns gott om intressant information i ämnet.

Adliga vapen är i Sverige äldre än från 1902 då den siste personen adlades, upp-täcktsresanden Sven Hedin. Dessa vapensköldar, en del uråldriga medeltida, följer ett slags inofficiell ordning, där framför allt kontrasterna är av betydelse: metallfärgerna guld eller silver ska kontrastera mot de heraldiska färgerna som är rött, blått, svart och grönt. Inte vitt som kan ses som silver, inte gult som blir guld. Men inte heller exempelvis svart intill blått – något annat, gärna silver eller guld, måste komma emellan.

Så får inte en vapensköld ha andra färger om man nu gillar någon särskild nyans? Nja, helst inte, de ovan nämnda är de vedertagna. Färger som brunt, rosa, lila eller orange anses här lite dekadenta, däremot förekommer de ibland i England där nyadlandet fortfarande pågår och nya vapen ständigt skapas av College of Arms. I Sverige skapas ungefär ett dussin offentliga vapen om året av statsheraldikern på uppdrag av kommuner och myndigheter.

Inga lagar styr heraldiken, den lever sitt eget liv grundat på god sed. Henrik Klacken-berg påpekar att alla samhällen håller sig med sina symboler. Heraldiken är därmed en betydelsefull del av samhället. Symbolerna visar medborgarna var och vart de ska gå, vem och vilka de ska vända sig till, vad som finns bakom en dörr, en disk, en mur. Det finns samhörighet i symbolerna liksom det finns skiljaktighet.

– I dag är de särskiljande vapnen en stor sak i gamla nationer som införlivats med stormakter men nu frigjort sig, säger Henrik Klacken-berg. De behöver visa sin identitet och nationens vapen blir en viktig symbol, exempelvis i Kroatien och Ryssland är man i full gång med att ta upp vapensköldar som fanns förr och återkommer nu.

Adelns sköldemärken är urgamla, på 1100-talets första hälft började nya märken skapas utifrån ett behov av dem, för att urskilja individer i en mängd. Redan på 1200-talet fanns en ganska fast form för utseendet på dessa märken, berättar Henrik Klacken-berg. De äldsta svenska vapensköldarna har sin historia från den tiden, då sköldarnas bilder var enkla för att synas bäst.

– Inom heraldiken talar man om häroldsbilder, med nonfigurativa enkla geometriska mönster, och allmänna bilder, med figurati-

Handskriftsavdelningen i Riksarkivets atom-bombsäkra valv under Marieberg i Stockholm.

va element. Alla slags figurer finns, men vanligast är lejonet och örnen, maktsymboler förstås. Och så de traditionella bilderna av stjärnor, månskärnan, växter och naturelement.

De tre kronorna som är Sveriges starkaste symbol brukar hänföras till Albrekt av Mecklenburg som valdes till kung vid Mora sten 1364. Hans regering var svag, han avsat-tes 1389 men adeln hade tagit makten över riket långt dessförinnan. Albrekt förde de tre kronorna i sitt vapen. Henrik Klacken-berg berättar om den senaste forskningen som vi-

sar att de tre kronorna har en ännu äldre historia. På 1970-talet renoverades i Avignon i södra Frankrike samlingsalen i det som på 1300-talet varit kardinalens av Bayonne palats. Under ett senare byggt innertak fann man då en ursprunglig fris med dekor av heraldiska sköldar. Dessa sköldar representerade påven, kardinalerna och de makthavare från kristenhetens kungariken som vid mötet i mars 1336 skulle besluta om ett nytt korståg. En av dessa sköldar var blå med tre kronor i gult, två över en, och som Henrik Klacken-berg säger, det behöver inte råda något tvivel om att det var kung Magnus Eriksson av Sverige som avsågs.

Vid denna tid var Magnus Eriksson kung, vald vid Mora sten 1319 och de tre kronorna

valde han som symbol för sina riken Sverige, Norge och Skåne, det senare förvärvat från det danska kungariket. Alltså: vapnet med de tre kronorna var väl känt som symbol för kungariket Sverige flera decennier innan Albrekt av Mecklenburg kom till makten.

De tre urgamla kronorna ingår i Sveriges riksvapen och kommer med stor sannolikhet att finnas i den blivande hertigens av Västergötland vapensköld. Till sjuttio procent kan det nya vapnet förutsägas, enligt statsheraldikern, nämligen så som stora riksvapnet ser ut i dag med undantag för det tredje fältet som kommer att visa Västergötlands vapen och hjärtskölden, som byts ut mot något nytt som skapas i dialog med vapentagaren, Daniel Westling. Kanske något från Ockelbo vars kommunvapens blasonering (beskrivning) lyder så här: *Sköld genom granskura kluven i silver, vari tre stolpvis ställda gröna ringar, och grönt, vari en stolpvis ställd smideshammare i silver.* Skogshantering och smidesverksamhet – och kanhända passar den gröna gransymbolen i det nya vapnet? Det vapen som skapas blir prins Daniels, hertig av Västergötland, eget. På liknande sätt nyskapades Jean Baptiste Bernadottes vapen när han av Napoleon utnämndes till furste av Ponte Corvo och fick en bro och en korp (som snart blev en kejsarlig örn) i skölden – den är kvar i det svenska riksvapnet som är statschefens – kungens – personliga vapen men också är symbol för den svenska nationen. Blasoneringen är magnifik och lyder:

»Stora riksvapnet utgörs av en blå huvudsköld, kvadrerad genom ett kors av guld med utböjda armar, samt en hjärtsköld som innehåller det kungliga husets dynastivapen. Huvudsköldens första och fjärde fält innehåller

tre öppna kronor av guld, ordnade två över en. Huvudsköldens andra och tredje fält innehåller tre ginbalksvis gående strömmar av silver, överlagda med ett upprest, med öppen krona krönt lejon av guld med röd tunga samt röda tänder och klor. Hjärtskölden är kluven. Första fältet innehåller Vasaättens vapen: ett i blått, silver och rött styckat fält, belagt med en vase av guld. Andra fältet innehåller ätten Bernadottes vapen: i blått fält en ur vatten

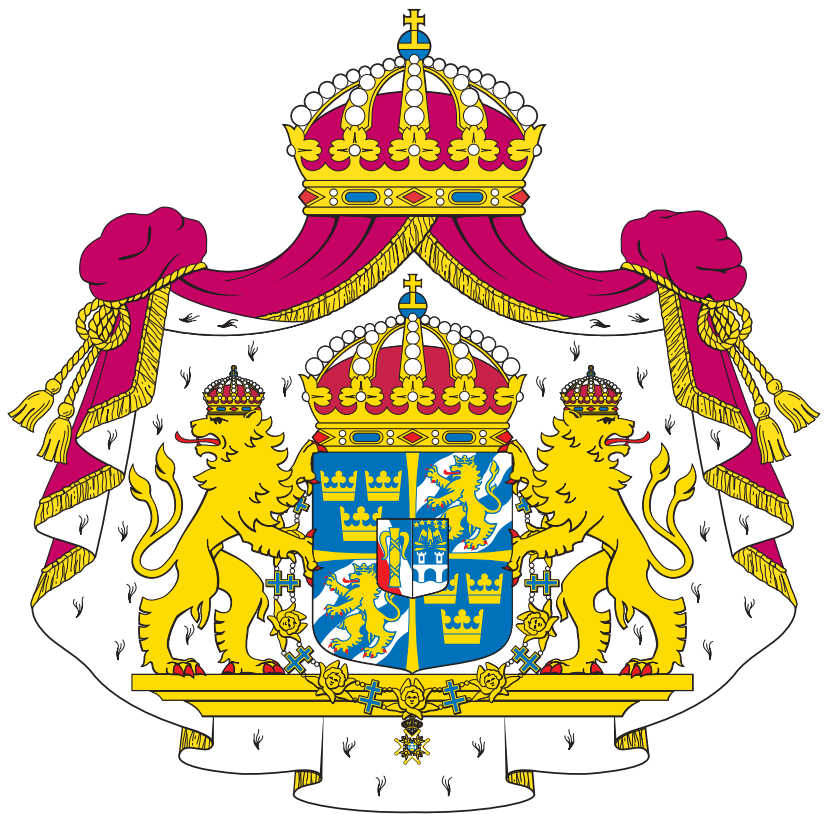
uppskjutande bro med tre valv och två krenellerade torn, allt av silver, däröver en örn av guld med vänstervänt huvud och sänkta vingar gripande om en åskvigv av guld samt överst Karlavagnens stjärnbild av guld. Huvudskölden är krönt med en kunglig krona och omges av Serafimerordens insignier. Sköldhållare är två tillbakaseende, med kunglig krona krönte lejon med kluvena svansar samt röda tungor, tänder och klor. Lejonet står på ett postament av guld. Det hela omges av en med kunglig krona krönt hermelinsfodrad vapenmantel av purpur med frans av guld och uppknuten med tofsprydda snören av guld.»

Lilla riksvapnet är en sköld med de tre kronorna. Med tillägg av två korslagda härldsstavar får det föras av statsheraldikern i ämbetet, viktigt i kontakten med det internationella nätverket och kollegerna. ☞

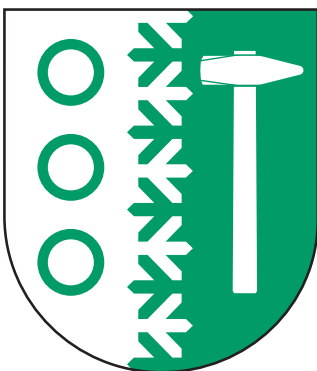
Med denna artikel avslutas Magdalena Ribbings medverkan i *Arte et Marte*.

FOTO: GÖRAN MÖRNER.

VAPENILLUSTRATIONER: VLADIMIR SAGERLUND, RIKSARKIVET.

Stora riksvapnet.

Ockelbo kommuns vapen.

Lilla riksvapnet.